

Miejsca pamięci o rewolucji węgierskiej

Konrad Białecki

Jesienią 1956 roku wojska radzieckie brutalnie stłumiły powstanie na Węgrzech, obalając rząd Imrego Nagya. Nowe komunistyczne władze na czele z Jánosem Kádárem, pierwszym sekretarzem Węgierskiej Socjalistycznej Partii Robotniczej, czyniły wszystko, aby nie tylko zatrzeć pamięć o zrywie z 1956 roku, lecz także wypaczyć jego sens.

Aż do roku 1989 jedyną dopuszczalną na Węgrzech formą upamiętnienia wydarzeń „kontrewolucyjnych” sprzed lat było uroczyste składanie wieńców pod pomnikiem poległych funkcjonariuszy ÁVH, węgierskiej służby bezpieczeństwa. Pamięć o prawdziwym obliczu rewolucji starali się jednak kultywować węgierscy emigranci. W kilku miastach Kanady i Stanów Zjednoczonych ufundowali oni pomniki przypominające obywatelom państw zachodnich o węgierskiej tragedii (fot. 1 – pomnik w Bostonie).

Na Węgrzech garstka opozycjonistów już w połowie lat osiemdziesiątych starała się publicznie czcić pamięć poległych. Prawdziwy przełom nastąpił jednak dopiero w roku 1989. 16 czerwca – w kolejną rocznicę stracenia premiera Imrego Nagya oraz jego towarzyszy – zorganizowano ich uroczysty pogrzeb, będący jednocześnie symbolicznym złożeniem hołdu wszystkim powstańcom-bohaterom, którzy oddali życie za wolność kraju lub padli ofiarą kadarowskich represji. Główne obchody ku ich czci odbyły się na pl. Bohaterów w Budapeszcie, gdzie zebrało się kilkaset tysięcy osób. Wydarzenie to można uznać za początek końca rządów komunistów nad Dunajem.

Od drugiej połowy 1989 roku w wielu punktach stolicy Węgier zaczęły powstawać pomniki i tablice, przypominające zarówno mieszkańcom, jak

i turystom o pełnych bohaterstwa i cierpienia dniach sprzed kilkudziesięciu lat.

Jedną z pierwszych tablic wmurowano 25 października 1989 roku we frontową ścianę gmachu Ministerstwa Rolnictwa, znajdującego się przy pl. Kossutha. Upamiętnia ona 75 ofiar masakry, do której doszło 25 października 1956 roku w trakcie pokojowej manifestacji. W podcieniach umieszczono imitację wystrzeliwanych wtedy kul (fot. 2). Na tym samym placu, bezpośrednio przed gmachem parlamentu, stanął pomnik w kształcie bloku czarnego granitu. Na jego szczycie co roku 23 października jest zapalany tzw. Płomień Rewolucji, który płonie do 4 listopada (fot. 3). Kilkanaście metrów dalej można zatrzymać się przy symbolicznej mogile upamiętniającej ofiary „czarnego czwartku”, jak nazwano 25 października 1956 roku. (fot. 4).

Tuż obok gmachu Ministerstwa Rolnictwa, na skwerze przy ul. Báthory, znajduje się oryginalny w formie pomnik Imrego Nagya. Ubrany w długi płaszcz i kapelusz premier spogląda z niewielkiego mostku w stronę parlamentu (fot. 5). Co interesujące, ten skromny pomnik spotkał się z dużo cieplejszym przyjęciem mieszkańców

Fot. ze zbiorów J. Kolodziejskiego

► Fot. 1.

Fot. ze zbiorów autora

► Fot. 2

Fot. ze zbiorów autora

► Fot. 3

► Fot. 5

Fot. ze zbiorów autora

► Fot. 4

Budapesztu niż największy z monumentów poświęconych rewolucji węgierskiej, znajdujący się na skwerze Powstańców 1956 roku, w miejscu gdzie niegdyś stał pomnik Józefa Stalina, obalony przez manifestantów 23 października 1956 roku. Przyczyną sceptycyzmu wielu mieszkańców stolicy jest zarówno abstrakcyjna forma pomnika (2006 stalowych belek zbiegających się w jedną strukturę przypominającą klin) jak i fakt, że tymi, którzy doprowadzili do jego powstania, a następnie odsłonięcia w 2006 roku byli przedstawiciele partii uważanej za spadkobierczynię dawnych władz komunistycznych (fot. 6).

Nie brak też licznych pamiątkowych tablic w miejscach walk, np. na gmachu Węgierskiego Radia przy ul. Bródy Sándor (fot. 7) czy w Pasażu Corvina w VIII dzielnicy, gdzie znajdowała się jedna z najsłynniejszych powstańczych redut. Przed znajdującym się w centrum tegoż pasażu kinem umieszczono pomnik małego powstańca (fot. 8). Nieopodal, po drugiej stronie ul. Üllői, na ścianie koszar, wmurowano tablicę upamiętniającą ministra obrony w rządzie Nagya, Pála Malétera.

Pamiątkowe tablice znajdują się też w wielu miejscach związanych z represjami, które dotknęły uczestników rewolucji, m.in. na budynku więzienia przy ul. Gyorskocsi, w którym skazano na śmierć Imrego Nagya i Pála Malétera (fot. 9) oraz więzienia przy ul. Kozma, w którym stracono obu polityków. W tym ostatnim znajduje się ponadto sala pamięci poświęcona zamordowanemu premierowi.

Zdjęcia wielu innych ofiar rewolucji można zobaczyć na ścianach znajdującego się przy al. Andrassy Domu Terroru, placówki muzealnej upamiętniającej czasy dwóch totalitaryzmów (fot. 10).

Specjalne miejsce na mapie pamięci o ofiarach 1956 roku zajmuje cmentarz Újköztemető, gdzie znajdują się groby wielu uczestników rewolucji, w tym Imrego Nagya. Większość mogił należy do osób, które zostały stracone po procesach w latach 1956–1961. Są też jednak i groby

Fot. 6

powstańców, którzy zmarli stosunkowo niedawno i chcieli spocząć obok swych dawnych towarzyszy walki. Warto w tym miejscu nadmienić, że na cmentarzu znajduje się dwujęzyczna tablica upamiętniająca zaangażowanie Polaków i Węgrów w walkę o wolność w 1956 roku (fot. 11).

Pamięć o wydarzeniach sprzed ponad pół wieku przywołują symboliczne mogiły, tablice i pomniki w centrum miasta i w dzielnicach peryferyjnych. Nie brak też obiektów architektonicznych, które choć powstały przed rokiem 1956,

przez mieszkańców Budapesztu są kojarzone z czasem rewolucji. Należą do nich bez wątpienia pomniki Józefa Bema (fot. 12) i Sándora Petőfiego, pod którymi zbierali się zrewoltowani studenci, gmach parlamentu, z którego okien przemawiał do zgromadzonych tłumów Imre Nagy, czy budynek będący ongiś siedzibą zniechęconych organów bezpieczeństwa ÁVH. Jeśli do tego dołożymy wiele nazw ulic, placów i skwerów upamiętniających bohaterskich powstańców, otrzymamy obraz miasta, którego władze i zwykli mieszkańcy starają się zachować pamięć o jednym z najwspanialszych, najbardziej chwalebnych, ale i tragicznych wydarzeń w historii Węgier.

dr Konrad Białecki – historyk, pracownik OBEP IPN w Poznaniu i Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, ostatnio wydał monografię *Klub Inteligencji Katolickiej w Poznaniu w latach 1956–1991* (2012)

Fot. 11

Fot. 7

Fot. 8

Fot. 9

Fot. 10

Fot. 12

Fot. ze zbiorów autora

Fot. ze zbiorów autora

Fot. ze zbiorów autora

Fot. ze zbiorów autora

Fot. ze zbiorów autora

Fot. ze zbiorów autora

Fot. ze zbiorów autora